

Mirjana Ule

REKONSTRUKCIJA MLADOSTI IN MLADINE V SLOVENSKI DRUŽBI V ČASU TRANZICIJE

IZVLEČEK: V članku analiziramo spremembe v razmerju med mladimi in družbo, ki so se zgodile v obdobju tranzicije v zadnjih dveh desetletjih v Sloveniji. Predpostavljamo, da so mladi, ki so bili v času socializma privilegirana družbena skupina, najšibkejši člen v tranzicijskem obdobju v Sloveniji. Mladi se soočajo z vse bolj kompetitivnim izobraževalnim sistemom, vedno zahtevnejšim trgom dela in podaljšano odvisnostjo od staršev. Danes so na trgu delovne sile marginalizirani, izključeni iz glavnih tokov družbe odraslih in posledično izvorov moči. Brez svojih ekonomskih in političnih predstavnikov imajo tudi malo pravic in privilegijev ter nižji družbeni status. Te teze bomo preverjali na podlagi primerjalnih podatkov raziskav mladih v Sloveniji, ki so bile izvedene v zadnjih treh desetletjih.

KLJUČNE BESEDE: mladina, identiteta, neoliberalizem, negotovost

Reconstruction of youth in Slovenian society in times of transition

ABSTRACT: The article analyses changes and transformations in the relationship between young people and society that have occurred during the transition period in the last two decades in Slovenia. We contend that young people, who used to be a privileged social group in the socialist period, are now the "weakest link" of the transition period in Slovenia. Young people are confronted with an increasingly competitive education system, a more demanding labour market and prolonged dependence on their parents. Today young people are marginalised in the labour market, excluded from the mainstream flows of adult society and consequently deprived of sources of power. Without their economic and political representatives, young people only have a few rights and privileges and a lower social status. These theses will be tested by using comparative data obtained in surveys of young people in Slovenia carried out in the last three decades.

KEY WORDS: youth, identity, neoliberalism, uncertainty

1 Uvod

Zahodna sociologija je tranzicijo v vzhodnoevropskih državah, tudi v Sloveniji, ter odpravo enopartijskega sistem in družbene lastnine interpretirala kot proces »kreativne destrukcije« (Keen in Mucha 2004). Res je, da je postsocialistična tranzicija v Sloveniji odpravila nedemokratični balast socializma. Vendar je globalizacija ekonomije in boj za novo delitev sveta ogrozil mnoge pridobitve tako iz časa socializma kot iz obdobja tranzicije. Zgodovinski propad socializmov kot modelov realizacije družbenih utopij je omajal tudi vse druge utopične in radikalno reformske projekte. To pa so bili predvsem civilnodružbeni projekti novih družbenih gibanj in prizadevanj za temeljno demokracijo. Družba ni več potrebovala utopičnih projektov in tudi ne mladih, ki bi bili akterji teh projektov. Propad socializma in proces »rekapitalizacije« postsocialističnih družb torej ni bil le proces osvobajanja od mehanizmov avtoritarne državno-partijske oblasti, ampak je bil tudi travmatičen proces izgube iluzij in utopij. K tem utopijam in iluzijam ne sodijo le ideologizirane predstave o socialistični družbi enakosti in bratstva med ljudmi, temveč tudi predstava demokracije, ki je v Sloveniji nastala v zadnjem desetletju socializma, v času množičnega aktiviranja ljudi mimo sistema v okviru civilnodružbenih gibanj, ki so pravzaprav bila gonilna sila sprememb znotraj sistema. Tu je nastala ideja in utopija demokracije, ki temelji na soupravljanju ljudi s temeljnimi družbenimi procesi, in ne na strankokraciji.

S tako predstavo demokracije so predvsem mladi ljudje v Sloveniji vstopili v tranzicijo. In ravno ta predstava se je kmalu po utrditvi parlamentarne demokracije izkazala za iluzijo. Izgubljene iluzije in politične utopije je v tej fazi tranzicije zamenjalo pragmatično ukvarjanje z uvajanjem tržnih zakonitosti v ekonomijo, reprivatizacijo družbene lastnine, potrošništvom in vključevanjem v evropske integracijske procese. Tak pragmatizem ne spodbuja potrebe po družbeni imaginaciji, ustvarjanju celostnih konceptov in teoretskih refleksij ali jih celo blokira. Pravzaprav analitični pogled v »tranziciji« v Sloveniji najde same znane poteze »divjega, sunkovitega neoliberalizma«: predvsem ekonomsko deregulacijo, ki je elitam omogočala rokohitrsko privatizacijo in hkrati birokratsko-pravniško hiperregulacijo, ki je oteževala življenje običajnih ljudi. Zato se je prostor za javno teoretsko refleksijo v teh družbah celo zmanjšal, ne na novo odprl. Struktura političnega prostora pa je bila »ob koncu tranzicije« bolj kot prepisnim osemdesetim podobna svinčenim sedemdesetim. Vse troje je zapiralo in še zapira življenjske možnosti, predvsem mladih.

Izhodišče članka je primerjalna analiza rezultatov raziskav mladih v zadnjih treh desetletjih v Sloveniji. Zanima nas, kako so spremembe slovenske družbe v tranzicijskih časih vplivale na spremembo položaja mladih v družbi ter njihovih življenjskih in vrednostnih orientacij. Naša teza je, da je prav za mlade prehod iz socializma v neoliberalizem posebej težaven in da se je spremenil tako njihov simbolni kot realni položaj v družbi. Mladi so iz skupine z velikim simbolnim pomenom v socializmu prešli v običajno generacijsko skupnost s partikularnimi interesi, ki nima nobenega posebnega ideološkega in političnega pomena. V okoliščinah hitro napredujočega neoliberalnega ekonomskega modela je odpadla potreba po institucionalnih in simbolnih

reprezentantih v političnem sistemu, pa tudi potreba po avtonomnih družbenih gibanjih, kjer bi se mladi politično angažirali in oblikovali. Globalizacija je izpraznila temeljni ideološki koncept, ki je služil za navezavo koncepta mladine na idejo modernizacije, namreč koncept napredka. Namesto domnevno inherentne zveze mladi – napredek nastopa nova, prav tako domnevna inherentna zveza mladi – individualizacija življenja, ki mlade spodbuja v novi privatizem globalizirane potrošniške družbe. Ta premik ni nedolžen, saj je eden temeljnih kamnov v zgodovinskem odmiku razvitih družb od emancipatornih idealov razsvetljenstva in moderne ter vodi v socialno anomijo. Razpad naveze modernizacija–emancipacija–družbeni napredek v sedanji fazi globalizacije kaže na notranje meje modela globalizacije, ki ga poganja ekonomski liberalizem in se občasno propagira kot »konec zgodovine« .

2 Simbolna vloga mladosti in mladine v razvoju modernih družb

Če skušamo razumeti velike spremembe v položaju in vlogi mladih v spreminjanju slovenske družbe v zadnjih treh desetletjih, moramo upoštevati dejstvo, da je mladost in mladina družbeni konstrukt, odvisen od vsakokratnih temeljnih družbenih in ideoloških razmerij. Ravno v zadnjih treh desetletjih je v Sloveniji v tem razmerju prišlo do paradigmatičnih obratov. To lahko pripišemo velikim spremembam v biografskih izkušnjah in življenjskih načrtih mladih ter v temeljnih institucijah življenjskega poteka mladih, kot so spremembe v izobraževalnih poteh, načinu dela in zaposlitvi, spremenjenih vzorcih družinskega življenja in medgeneracijskih razmerij ter demografskih spremembah.

Mladost in mladina sta se v posebnem zgodovinskem procesu množično vzpostavila v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Eden od razlogov za to so bile demografske spremembe. Po drugi svetovni vojni sta se v demografskem smislu zgodili dve veliki spremembi: starejša generacija je bila zaradi vojne številčno oslabiljena, zato je mlada generacija lahko dobila priložnost. Drugi pomemben dejavnik konstitucije mladine je razvoj industrijske družbe, ki je potrebovala bolj izobraženo delovno silo, zato je vse več mladih privabljala v proces podaljšanega izobraževanja. Daljši izobraževalni proces je vse več mladim omogočil poseben *moratorijski status*, drugačen od statusa odraslih, jih razdolžil odgovornosti za udeležbo v produkcijskem procesu in jim omogočil več svobodnega razpolaganja s (prostim) časom ter oblikovanjem lastnih interesov in kulture (Ule in Miheljak 1995; Zinnecker 1991).

Zanimivo je, da so oblikovanje mladine kot svojske družbene skupine že v njenem nastajanju spremljali upi na eni strani ter strahovi in moralna panika na drugi. Ena od posledic teh upov in strahov je bila *konstrukcija mladine kot »drugega«* in vznik državnih institucij, ki so prevzele odgovornost za uravnavanje in nadzorovanje nad obnašanjem in delovanjem mladih. Pojem »mladina« je imel vedno neki simbolni pomen, ki je zmes objektivnih generacijskih in socialnih določil ter družbeno-ideoloških konstrukcij. Teza o mladini kot ideološkem konstrukt pomeni, da so ideološke naložbe v mladino ter predstave o mladini in mladosti nasploh pomemben del družbene kon-

strukcije realnosti. Ta posebni ideološki interes je v produkciji in vzdrževanju osnovnega socialnega statusa mladih, ki temelji na podaljšanju socialne odvisnosti, nekakšnem *socialnem otroštvu* (Ule 1988). Treba je bilo opravičiti zadrževanje mladih v »čakalnici« za vstop v odraslost, v polnopravno državljanstvo, v ekonomsko samostojnost. Oblast si tako prilašča neplačano specifično delo mladih, namreč izobraževanje, razvijanje delovnih kvalifikacij. Tudi če mladi vstopijo v delovni proces, so v primerjavi z odraslimi po večini v podrejenem položaju, imajo nižje dohodke, in to ne glede na to, kakšne kvalifikacije in izobrazbene odlike prinašajo v delo. Vsi ti interesi so delni, saj so izraz hotenja po utrditvi in reprodukciji nekaterih oblik prevlade v družbi.

Teoretski koncepti mladosti in mladine vsebujejo napetost med družbenim pomenom starostnega obdobja, ki daje mladim skupen socialni status, drugačen od statusa odraslih, in družbenim pomenom drugih socialnih razlikovanj, ki mlade diferencirajo med seboj. Kategorialni pristop teži k domnevi, da so podobnosti znotraj starostne kategorije bolj pomembne kot razlike, pri čemer za normo jemlje običajno izkušnjo mladostnika ali mladostnice, pripadnikov srednjega razreda v zahodnih družbah (Mizen 2004). Malo ali nič teže pa ne daje preučevanju izkušenj odraščanja kot procesa oz. mladim kot akterjem tega procesa. Pomembno je tudi razumeti obseg, do katerega je ravno kategorialni aparat konceptov mladosti odgovoren za zanikanje pravic mladih pri ustvarjanju okvira, znotraj katerega odrasli presojujejo mlade in opravičevanja paternalističnega odnosa do mladih. Obstaja podobnost med konceptualizacijo spola in starosti v odnosu do moči. Tako koncept spola kot koncept mladosti temeljita na argumentih biološke realnosti.

Koncepcija mladine kot posebne družbene skupine je konec šestdesetih in v sedemdesetih letih 20. stoletja pripeljala do potrebe po družbeni in politični emancipaciji mladih, ki se je javno kazala predvsem s študentskimi in novimi družbenimi gibanji, katerih akterji so bili mladi. Razmerja med študentsko sociopolitično inventivnostjo in njihovimi izkušnjami so bila zelo ugodna od šestdesetih do osemdesetih let prejšnjega stoletja. Sprožila so velike spremembe v življenjskih in vrednostnih orientacijah sodobnih družb: detabuizacijo spolnosti, liberalizacijo medspolnih, družinskih in generacijskih odnosov, razvoj ekološke zavesti, spremembo razmerij med dominantno kulturo in subkulturnimi trendi itd. Sociokulturno osamosvajanje mladine pa ni samoumevna stvar. Je rezultat kompleksnih družbenih dogajanj. Njegovo poglobitno gonilo je seveda pospešeni družbeni in ekonomski razvoj sodobnih družb. Vendar pa je to le splošna družbenoekonomska osnova za proces sociokulturnega osamosvajanja, ki so jo mladi nadgradili s svojimi, včasih radikalnimi posegi v kulturno in socialno tkivo sodobnih družb (Ule 1988). Zato je vtis, da je obstoj posebnega in razmeroma avtonomnega mladinskega sveta samoumeven, varljiv. Poleg tega ta vtis prikriva krhkost te »stvaritve«, ki se lahko hitro izniči. In to so že pokazali procesi v zadnjih dveh desetletjih tako v Sloveniji kot drugod v Evropi (Chisholm in dr. 1995).

3 Mladi za modernizacijo slovenske družbe

Študentska gibanja konec šestdesetih let in nova družbena gibanja v osemdesetih letih 20. stoletja niso bila pomemben družbeni pojav samo na Zahodu, ampak so se pojavila in imela pomembno vlogo tudi na Vzhodu, v nekdanjih socialističnih družbah, tudi v Sloveniji. Zlasti konec sedemdesetih in v osemdesetih letih so bili prav študentje akterji novih družbenih gibanj v Sloveniji. Najbolj odločilne za kasnejši razmeroma kontinuiran odhod iz Jugoslavije in prehod v postsocializem so bile sociokulturne inovacije mladih, javna prizadevanja za politični pluralizem, svobodo govora ter državljanske svoboščine in pravice. To je pomenilo nujno potrebno psihološko modernizacijo kot osnovo za kasnejšo politično modernizacijo. Modernizacijske tendence med slovensko mladino, zlasti zavzemanje za politični pluralizem v Sloveniji, je izkazovala tudi aktivna in vedno bolj samostojna politična vloga ZSMS (Zveza socialistične mladine Slovenije). Spreminjanje mladinske organizacije od tipično transmisijske politične organizacije, ki se je legitimirala kot »zastopnica« mladinskih interesov, k samostojni politični organizaciji strankarskega tipa s transmladinskim programom je pomemben kazalec sprememb politične zavesti mladih v Sloveniji (Ule 1987).

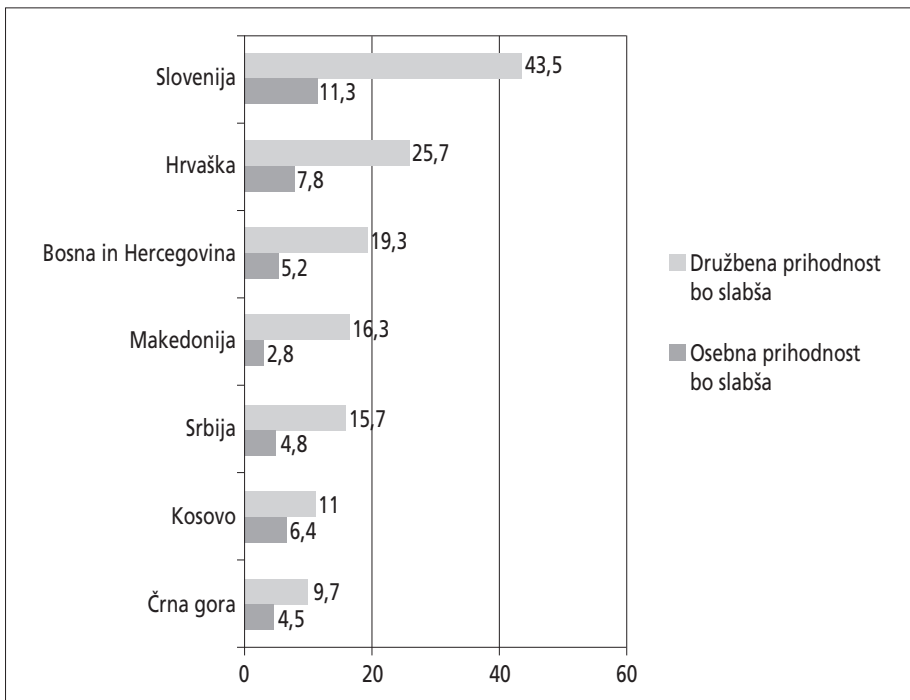
Vse bolj avtonomna mladinska gibanja v osemdesetih so bila eden pomembnih akterjev »drugačnosti«; subkultur, novega znanja in informacij ter politične kulture v Sloveniji. Če so v številnih drugih socialističnih državah šele tik pred preobratom leta 1990 dopustili ali sploh zaznali avtonomno dejavnost mladih, je bila takšna dejavnost v Sloveniji prisotna že od konca sedemdesetih let dalje. Vse to je mlade v Sloveniji približalo tedanji zahodnoevropski mladini in mladost razširjenemu izobraževalnemu moratoriju (Ule 1987). Prav to pa jih je obenem tudi oddaljevalo od mladih drugod v Jugoslaviji. Na to je prva opozorila velika javnomnenjska raziskava, ki je bila v letih 1985/86 izvedena na področju nekdanje Jugoslavije in je prva pokazala na kolikor toliko objektivno sliko mladine v tem delu sveta.¹ Rezultati raziskave so presenetili tako znanstveno kot laično javnost predvsem zaradi velikih razlik, ki so se pokazale med mladino v različnih republikah takrat še skupne države Jugoslavije (Ule 1988; Vrcan in dr. 1986). Razlike so se kazale predvsem v stopnji kritičnosti mladih do sistema, institucij, politike, njihove vloge v sistemu, stopnji optimizma/pesimizma, percepcije njihovega vpliva itd.

Raziskava je pokazala na svojevrsten paradoks: čim bolj razvita je bila republika, pokrajina, čim manj objektivnih problemov (nezaposlenost, ekonomska kriza) je republika imela, tem bolj pesimistična in kritična je bila mladina do stanja stvari. Tako je bila daleč najbolj kritična mladina v Sloveniji, najmanj pa v Bosni in Hercegovini, Črni gori, Kosovu in Srbiji. Na vprašanje »Kako ti osebno gledaš na bližnjo prihodnost,

1. Tu mislimo na raziskavo mladine na področju bivše Jugoslavije z naslovom *Položaj, zavest in delovanje mlade generacije Jugoslavije*. Raziskavo je izvedla ekipa raziskovalcev z univerzitetnih in raziskovalnih institucij iz vse Jugoslavije. Vodja raziskave je bil ugledni hrvaški sociolog prof. dr. S. Vrcan. Raziskava je zajela vzorec 6841 mladih iz vseh republik in pokrajin na področju Jugoslavije v starosti od 14. do 27. leta. V Sloveniji je izvedbo raziskave vodila avtorica tega prispevka s kolegom dr. Bojanom Deklevo s Kriminološkega instituta Pravne fakultete v Ljubljani (Ule 1988).

in to na svojo in družbeno?« je na primer 11 % anketiranih v Sloveniji odgovorilo, »da bo osebna prihodnost slabša«. Tako je odgovorilo samo 5 % anketiranih v Bosni in Hercegovini, 4,8 % v Srbiji ali 2,8 % v Makedoniji. Še večje razlike so v pogledu na družbeno prihodnost. Kar 44 % anketiranih mladih v Sloveniji je takrat ocenjevalo, »da bo družbena prihodnost slabša«. Nasprotno pa se je s tem strinjalo samo 19 % anketiranih iz Bosne in Hercegovine, 15 % anketiranih iz Srbije ali 10 % anketiranih iz Črne gore (Ule 1988).

Graf 1: Kako ti osebno gledaš na bližnjo prihodnost, in to na svojo in družbeno?

Vir: Ule (1988).

Povečana stopnja pesimizma v Sloveniji v primerjavi z mladimi drugod v Jugoslaviji je zelo zanimiva. Do podobnega kriznega paradoksa so v tistem času prišli tudi nemški raziskovalci mladine, ko so primerjali mlade različnih socialnih slojev. Primerjava z drugimi odgovori tako v Nemčiji kot pri nas pa je pokazala, da gre tu za še kako aktiven pesimizem mladih, ki se angažirajo za spremembo družbenih razmer, za razliko od optimistov, ki so pokazali pomembno manjšo stopnjo zanimanja za družbene probleme in pripravljenosti za aktivno sodelovanje v spremembi teh razmer.

Mladi v Sloveniji so kazali tudi veliko večjo stopnjo kritičnosti do institucij, simbolov oblasti in ideologije. Vzemimo za primer odnos do sklepne slovesnosti ob vsakoletnem praznovanju dneva mladosti (25. maj), ki je skupaj z institucijo štafetne palice po Jugoslaviji tedaj že vzbujal odpor slovenske javnosti. V drugih republikah pa je bil še vedno nevprijeten in povzdignjen dogodek. »Da je prireditev ob dnevu mladosti z

institucijo štafetne palice po Jugoslaviji zastarela oz. ni potrebna današnji mladini«, je v raziskavi izjavilo 40,3 % anketiranih v Sloveniji in 13 % mladih v drugih republikah bivše Jugoslavije (Ule 1986). Podobno so rezultati pokazali mnogo bolj kritičen odnos mladih v Sloveniji do institucionalne politike in svoje vloge v njej (Ule 1988).

Raziskava je pokazala tudi na velike razlike v vrednostnih orientacijah, v odnosu do tradicij, religije, nacije, politike itd. Pri mladih v Sloveniji smo tedaj prvič zaznali obrat od velikih ideoloških tem, kot so politika, nacija, religija, vojska, k temam iz vsakdanjega življenja, kot so izobraževanje in znanje, ustvarjalnost, prosti čas, svoboda. Glavni problemi, na katere so opozarjali mladi v osemdesetih letih, so bili pomanjkanje svobode govora in mišljenja ter prostorov za ustvarjalnost mladih.

Premik stran od tradicionalnih problemov in vrednot industrijske družbe ter tudi od tradicionalnih vrednot mladih je povzročal »strahove« pri tistih, ki so menili, da vsak odmik mladih od prevladujočih vrednot etike dela pomeni anomijo in regresijo mladih. Takšne so bile npr. reakcije na znano nemško raziskavo Jugend '81, ki je med prvimi opozorila na podoben premik v vrednostnem spektru mladih v Zahodni Nemčiji (Zinnecker 1988). Primerjava podatkov je torej pokazala, da so mladi v Sloveniji bolj podobni takratni zahodnonemški mladini, kot pa mladini drugod po Jugoslaviji. Zanimivo je, da je – sodeč po javnomnenjskih podatkih – v osemdesetih letih dogajanje med mladino z velikimi simpatijami spremljala tudi odrasla populacija v Sloveniji in da je v mladih videla potencialnega pobudnika družbenih sprememb (Ule 1987). Za pozitivno oceno globalnega pomika vrednot in interesov mladih v bližnji svet posameznika je bistvena prav povezanost tega pomika s pripravljenostjo za tveganje, sprejemanje izzivov in spremembe, z ambicioznostjo mladih, da si ustvarijo svoj življenjski stil, ter z nevezanostjo na vnaprejšnje socialne, idejne in normativne sheme. To pomeni npr. sočasno slovo od tradicionalizma in avtoritarizma ter favoriziranje zasebnosti, individualnih pobud in odprtosti do drugačnosti. Vsaj tako se je zdelo, sodeč po podatkih raziskav iz osemdesetih let. Ta proces se je v devetdesetih letih na poseben način zaustavil in preusmeril.

4 Dekonstrukcija emancipatornih potencialov mladih

Družbeni konteksti življenja mladih so se v zadnjih dveh desetletjih močno spremenili. Te spremembe so povezane s spremembami v prehodih na trg dela in ekonomskimi pa tudi ideološkimi spremembami. Glavni udar je prišel (nepričakovano) iz političnega in ekonomskega sveta s porastom neokonservativizma in neoliberalizma v devetdesetih letih v Sloveniji. Neokonservativizem in neoliberalizem razbijata solidarnostne institucije v družbi, ki niso zasnovane na jasni logiki dobička in izgub, kot tudi »podporno mrežo« mladinskih kultur in družbenih gibanj. Namesto tega mladim ponujata individualni uspeh v podjetništvu in karierno prizadevanje na trgu znanja kot merilo za osebno samouresničitev. Zlasti hitro so se raztopile možnosti za neko vsaj bežno obliko neodvisnosti, potem ko so politike večino stroškov za družbeno reprodukcijo mladosti uspele od države prenesti nazaj na družine. Tako odraščanje mladih v zadnjih dveh desetletjih v Sloveniji poteka v luči nazadovanja možnosti za reflektivno vodeno biografijo (Franze 2007; Ule 2008; Lavrič in dr., 2010). Nove oblike zabave, ki jo nudi

informacijska tehnologija (npr. računalniške igre, internet), so mlade iz javnosti »vrnile« v zasebnost, v okvire njihovih sob in računalniških okolij. Povečala se je odvisnost mladih od proizvodov komercializirane kulture.

Tudi mladi s konca devetdesetih let v Sloveniji se ne soočajo več z državno organizirano in institucionalno podprto »mladinskostjo«. Ni več ideološko zapovedane mladinskosti ter od tod izhajajočih načinov združevanja, organiziranja in družbenega delovanja mladih, kot je veljalo za obdobje socializma. Ni več mitologije in simbolike, ki je tako značilno oblikovala štiridesetletno socialistično obdobje. To pomeni, da se mladim ni treba več boriti z oktroiranimi podobami mladosti in mladine, kot so se morali mladi v sedemdesetih in osemdesetih letih. Odpadla je zunanja ideološka konstrukcija mladine in mladinskosti. Vendar se je v devetdesetih zgodilo še nekaj globljega. Ni odpadla samo zunanja ideologizacija mladosti in mladine, temveč so tudi mladi sami nehali proizvajati svoje »protimodele«, »alternativne svetove«, »simbolne kulture odpora«, ki so bili tako značilni za mlade od konca šestdesetih v Sloveniji. V devetdesetih letih so vedno bolj izginjale skupine, oblike delovanja in združevanja posebnih mladinskih kultur ter različna družbena gibanja, ki so dolgo časa omogočala posebno ter vsaj delno samostojno družbeno, kulturno in politično oblikovanje mladih generacij ter jih postavljala v nekakšen kontrast z večinsko »odraslo« družbo in z vladajočo množično kulturo. To pa pomeni, da je izginila tudi notranja ideološka konstrukcija mladine in mladinskosti, ki je ob vseh iluzijah in fantazmah mladine in mladosti podpirala razmeroma avtonomno sociokulturno in politično socializacijo mladih razvitih sodobnih družb.

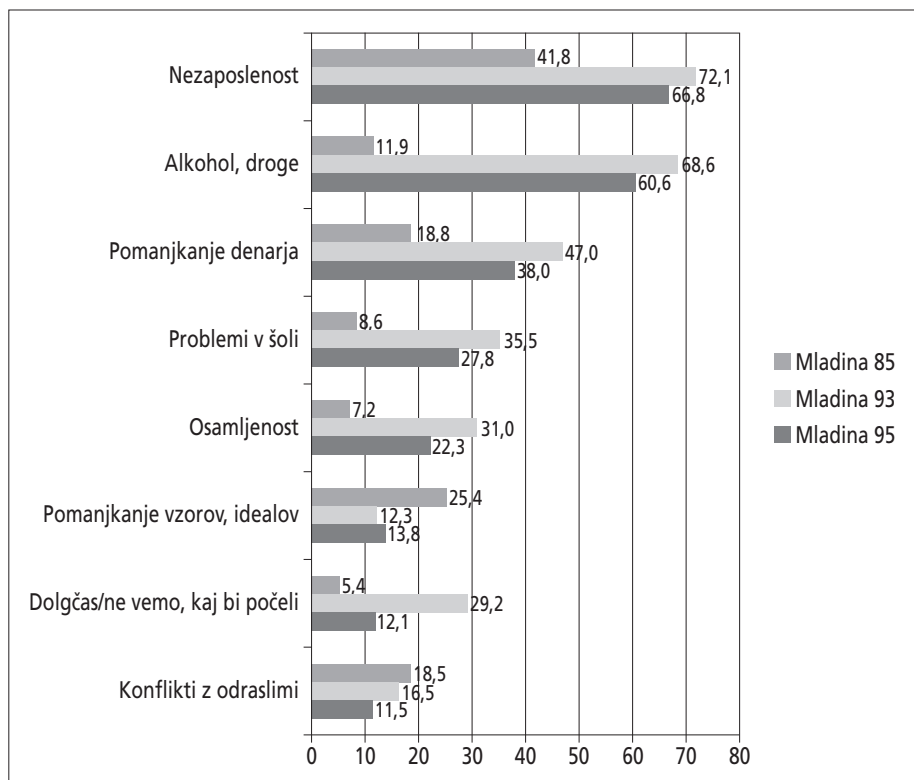
Neodvisna civilnodružbena gibanja, ki so nastajala pod dominantnim vplivom mladih in tedanje mladinske organizacije ter so bila pomemben nosilec družbenih sprememb v osemdesetih v Sloveniji, so v devetdesetih skoraj povsem izginila iz javnosti. Novi življenjski vzorci mladih pa se množično sprevrtačajo v komercialno in medijsko odmevno usmerjene življenjske stile posameznikov. Ta situacija se danes kaže kot svojska zgodovinska past, ki mlade vrača na točko, na kateri se je začela njihova družbenozgodovinska emancipacija, namreč v zasebnost in družine staršev. Zasebni svet mladih in pomoč staršev ponujajo mladim zatočišče ter točko umika pred pritiski iz čedalje manj preglednega in čedalje bolj surovega sveta odraslih. Mladi so se tako resda rešili pritiskov različnih družbenih projektov, nalog in zadolžitvev, ki bi jim jih nalagala družba ali njihove lastne mladinske kulture in mladinska gibanja. Odrasli se do njih vedejo manj paternalistično kot nekdaj, s starši doživljajo vedno bolj partnerske odnose. Padli so mnogi tabuji, ki so še v sedemdesetih letih omejevali vsakdanje življenje mladih. Vendar pa vse to mlade obenem tudi vse bolj izpostavlja neposrednim učinkom trga, konkurence v izobraževalnih poteh, poklicih, zaposlitvenih možnostih.

V osemdesetih letih so razmeroma avtonomne oblike mladinske kulture in alternativnih civilnodružbenih gibanj napovedovale porast osebne in socialne avtonomije mladih, danes pa med mladimi ni nobenih primerljivih dogajanj. To pa pomeni njihovo povečano socialno odvisnost od staršev in institucij, ki jim pomagajo preživeti, ter povečano občutljivost na ekonomske in druge socialne pritiske. Zdi se, kot da so nekdanje »ovire«, ki so preprečevale svobodnejši nastop mladih v javnosti, bile tudi neke vrste zaščitni pas pred vdorom grobih pritiskov s strani družbe odraslih. Če te

ovire padejo, mladi pa ne premorejo dovolj osebne in družbene moči ter sposobnosti za odkrito soočenje z »globalno družbo«, *potem so dejansko bolj izpostavljeni, bolj občutljivi na pritiske in predvsem bolj ranljivi.*

Zadnji dve desetletji pomenita tako v Sloveniji kot tudi drugod po Evropi spremembo v značaju kontrolnih mehanizmov in instanc v mladosti. Še v osemdesetih letih se je zdelo, da obseg in moč kontrolnih mehanizmov upadata ter da ostaja vedno več prostora za eksperimentiranje mladih, da je situacija v mladosti vedno bolj permisivna. Toda od devetdesetih let dalje se je povečal sklop pritiskov na mlade za doseganje različnih priznanj, izobraževalnih rezultatov in višjih kvalifikacijskih stopenj. To je namreč postalo nujni pogoj za zaposlovanje, za ekonomsko osamosvojitvev (Du Bois Reymond in Chisholm 2006). Grožnja pred nezaposlenostjo mladih, ki v Sloveniji do devetdesetih let ni bila prisotna, je še dodatno krepila pritiske nanje v smeri discipliniranja ter zmanjševanja obsega in intenzivnosti eksperimentiranja v mladosti. Pritiski so pretežno posredni, potekajo skozi intervencije staršev, skozi konkurenco med vrstniki in skozi medijske vzore mladih. Vsi ti pritiski povzročajo vnovično premoč kontrolnih mehanizmov nad eksperimentiranjem in s tem težnjo k obnavljanju novih oblik avtoritarnih usmeritev med mladino.

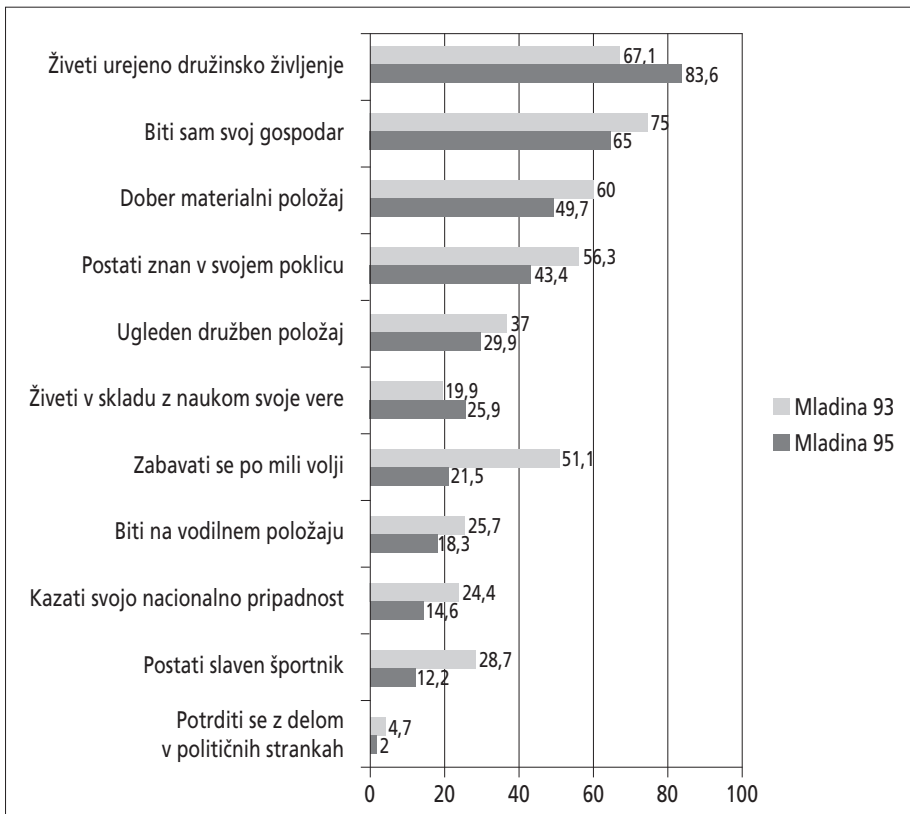
Graf 2: Kaj so največji problemi mladih v Sloveniji? (Primerjava odgovorov v %.)

Vira: Ule in Mihelj (1995); Ule in dr. (1996).

To kažejo tudi raziskave, ki smo jih v zadnjih dvajsetih letih opravili na populaciji mladih v Sloveniji.² Premike in spremembe kažejo na primer odgovori na vprašanje, kaj so glavni problemi mladih. Mladinski problemi iz osemdesetih let, kot so problem svobode, pravic in ustvarjalnosti, daleč zaostajajo za »ekonomskimi«. Mladi ne čutijo več problemov, ki so nedvomno obremenjevali mlade v osemdesetih, kot so npr. prostori svobode, avtonomije, ustvarjalnosti, pravice. Tudi odsotnost političnega vpliva jih ne vznemirja. Obremenjeni so predvsem s strahovi: pred nezaposlenostjo, ekonomskim pomanjkanjem, problemi v šoli, osamljenostjo, strahom pred boleznimi, odvisnostmi (Ule in Miheljak 1995; Ule in dr. 1996; Ule in dr. 2000; Lavrič in dr., 2010).

Graf 3: Označi, koliko se ti zdi naslednje okoliščine in situacije zaželene. (Prikazan je % zelo zaželenih odgovorov iz treh zaporednih raziskav mladih.)

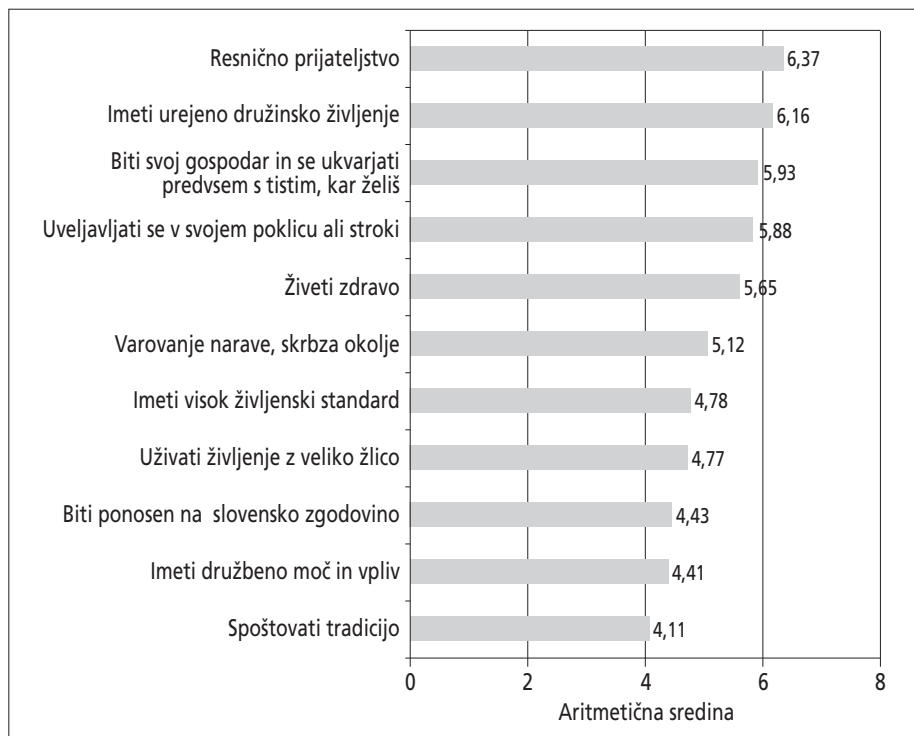

Vira: Ule in Miheljak (1995); Ule in dr. (1996).

2. V devetdesetih letih smo v Centru za socialno psihologijo opravili vrsto raziskav na različnih populacijah mladih: Mladina 93 – raziskava na dijaški populaciji (Ule in Miheljak 1995), Mladina 95 – na študentski populaciji (Ule in dr. 1996), Mladina 98 – na učencih in dijakih, starih od 15 do 17 let (Ule in dr. 2000), Mladina 2000 – na splošnem vzorcu populacije mladih v starosti med 15 in 29 let (Miheljak 2002). Financer raziskav je bil Urad za mladino pri MŠŠ.

Ena od posledic tega dogajanja je tudi politična pasivnost mladine. Zdi se, da se mladi pasivno odzivajo na spreminjanje družbenih in življenjskih razmer. To nam dokazujejo podatki o visoki preferenci vsega zasebnega pred javnim, o pomenu miru in varnosti pred vznemirljivim življenjem, o zatekanju v družino svojih staršev, o majhni pripravljenosti za sprejemanje tveganj in individualne odgovornosti, tudi o majhnem zanimanju za kariero, za doseganje vodilnih položajev ipd. Podobne odgovore dobimo v raziskavi študentske mladine deset let kasneje, leta 2008.³

Graf 4: Kaj je za tebe v življenju najpomembnejše? (Graf prikazuje aritmetično sredino odgovorov, ki so bili podani na lestvici od 1 – nepomembno do 7 – zelo pomembno.)

Vir: Ule in dr. (2008).

Tudi v raziskavi Mladina 2010, ki so jo opravili raziskovalci Filozofske fakultete v Mariboru ugotavlja: da mladi izražajo nizko stopnjo občutka lastnega političnega vpliva; le 14 % jih zase meni, da se razumejo na politiko (Kirbiš in Flere 2010). Obrat mladih k vsakdanjemu svetu in varovanju zasebnosti v zadnjih dveh desetletjih ni značilen samo za mladino v Sloveniji. Nanj opozarjajo tudi raziskave drugod v razvitem svetu (Furlong

3. Raziskavo o družbenem položaju študentske mladine smo leta 2008 izvedli v Centru za socialno psihologijo FDV po naročilu ŠOS Slovenije, in sicer na vzorcu 3006 studentov in študentk vseh štirih univerz v Sloveniji (UL, UM, UP in UNG) (Ule in dr. 2008)

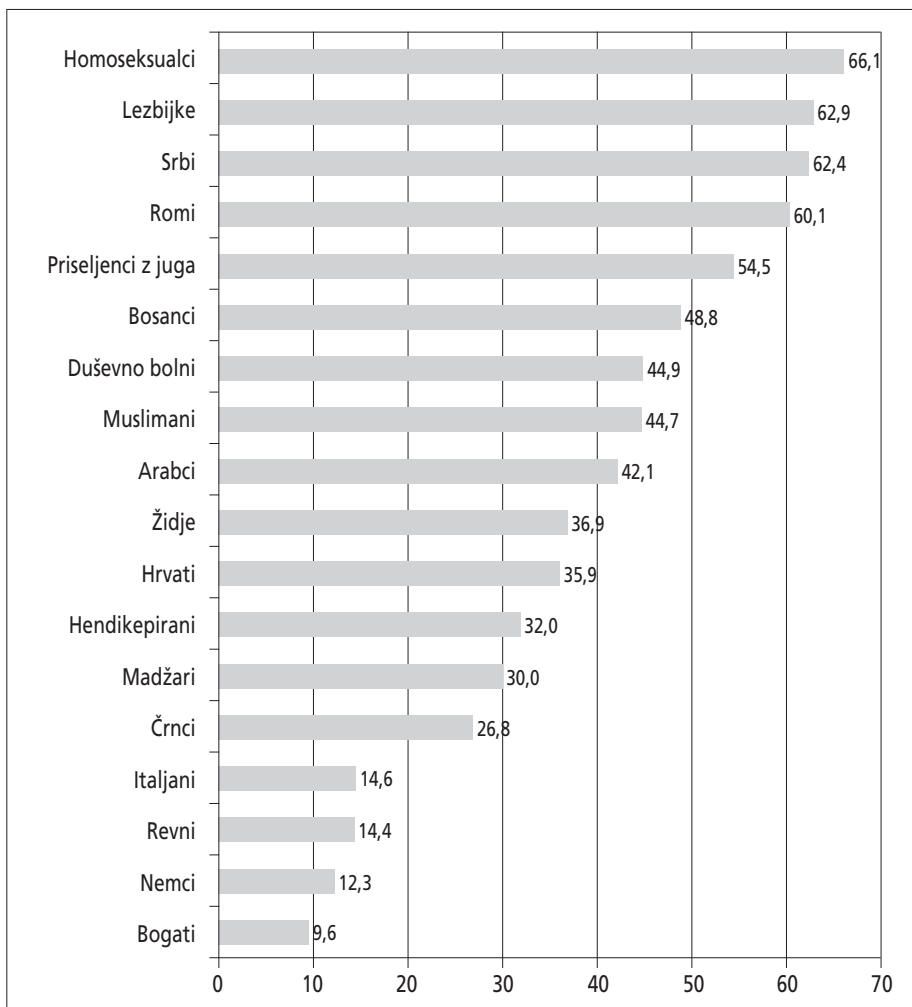
in Cartmel 1997). V bistvu gre v tem obratu za sočasno prepletanje dveh nasprotujočih si oblik odkrivanja zasebnega: *težnje k tradicionalnemu zasebnstvu in potrebe po individualnosti*. Prvo težnjo označujejo zapiranje posameznikov/posameznic v njihov zasebni svet, zaupanje v tradicijo in avtoriteto, izogibanje tveganju, potrošništvo; drugo težnjo pa skrb za vsakdanji svet, kakovostne medosebne odnose, eksperimentiranje z življenjem, potreba po drugačnosti in kreativnosti (Beck 1997). Rezultati raziskav v Sloveniji kažejo, da je »zasebniška« smer od devetdesetih let dalje močnejša (Ule in dr. 2000; Lavrič in dr. 2010). Tako npr. vznemirljivo življenje, ustvarjalnost, izvirnost in fantazija niso med stvarmi, ki bi bile mladim ravno najpomembnejše. Zato pa je pomembnejše tisto, kar sodi k ohranjanju miru, varnosti in stabilnosti okrog nas.

Mladina se je torej umaknila iz javnosti in mladinskih scen, se preusmerila v zasebni mikrosvet ter ponovno našla oporo v družini. Podobne ugotovitve so v devetdesetih beležili tudi raziskovalci v zahodni Evropi (Chisholm in dr. 1995). Naslanjanje na mladost ali mladinskost torej ni bilo več podlaga za refleksivno in kritično ozaveščanje posameznikov ali posameznic, temveč prej nasprotno, podlaga za nadaljevanje socialne infantilizacije mladih. Družbena dekonstrukcija mladine je sicer odpravila tiste vidike socialne infantilizacije, ki so bile vezane na tradicionalni prehodni moratorij (npr. socialno getoizacijo mladih v okvirih njihovih vrstniških skupin in kultur), ni pa ukinila vseh možnosti za njo.

Lahko bi govorili o domestifikaciji mladine, in to v dvojnem pomenu: kot vračanje mladine iz javne sfere v zasebnost ter kot blokada kritičnih in alternativnih teženj mladih pod okriljem »doma«. Pod domom pa si ne smemo misliti le družinskega sveta mladih, temveč tudi domačijsko predstavo o družbi (sklop narod–domovina–vera). Po podatkih raziskav vezanost na družino, zasebnost, mir in stabilnost v okolju pomembno korelira s sklopom variabel, ki označujejo tradicionalno in socialno konformno usmerjeno mladino (Ule in Miheljak 1995; Miheljak 2002). Ta povezava je znana iz socioloških raziskav, saj jo je ugotovil že Adorno v raziskavi o avtoritarni osebnosti. Če je v osemdesetih letih v Sloveniji že prevladal stereotip o mladini kot izrazito svetovljanski kategoriji, se je ta podoba že s prvo raziskavo Mladina 93 v devetdesetih letih podrla.

Spodnji graf prikazuje odstotek odgovorov »Nobenih stikov nočem« iz raziskave Mladina 93 na vprašanje o njihovi pripravljenosti za vzpostavitev stika z različnimi osebami.

Graf 5: V kolikšni meri bi bil pripravljen z vsako od spodnjih oseb vzpostavljati stike? (Iz raziskave Mladina 93.)

Vir: Ule in Miheljak (1995).

Presenetljivi so tudi podatki o visoki stopnji socialne distance v začetku devetdesetih pri mladih, ki potrjujejo tezo o nekritični domestifikaciji mladih. To kaže na prevzemanja predsodkov, ki jih oblikuje okolje, v katerem živijo mladi, ali medijska prezentacija, ki v začetku devetdesetih v času konstituiranja države ni bila samo »domoljubna«, ampak je odkrito nastopala proti vsemu tujemu in drugačnemu (Ule in Miheljak 1995). Sicer že v raziskavi študentske mladine leta 1995 rezultati kažejo nekoliko manjši odpor do stigmatiziranih družbenih skupin. Še vedno pa se stalno pojavlja odpor do novodobnih objektov predsodkov, kot so Romi, istospolno usmerjeni in migranti z območja bivše Jugoslavije (Ule in Miheljak 1995). Tudi raziskave

v zadnjem desetletju kažejo podobne trende (Ule in dr. 2008). Primerjava z rezultati javnomnenjskih raziskav na splošnih populacijah v Sloveniji pa potrjuje tudi siceršnje naše ugotovitve, da mladi ponotranjajo držo svojih staršev. Upor proti staršem iz sedemdesetih in osemdesetih let se je spremenil v trdo zaveznitvo, kjer starši vodijo igro (Rener 2000). Socialna distanca mladih je v zadnjih dveh desetletjih v sorazmerju s splošno ideološko, politično in medijsko klimo v Sloveniji ter odnosom do drugih in drugačnih. Seveda to ni presenetljivo. Kot so pokazale že klasične Adornove študije o predsodkih in diskriminaciji, se tisti, ki so v nevarnosti, da sami postanejo »drugi«, na primer delavci, revni, mladi, hitro oprimejo predsodkov do »zunanjega tujca«.

Tako visok odpor do tujosti in drugačnosti, ki jo prikazujejo zgornji rezultati, pa tudi potrjuje tezo, da velik del mladih v zadnjih dveh desetletjih letih svet doživlja bolj kot grožnjo, pred katero se morajo umakniti, kot pa izziv, ki ga morajo sprejeti in nanj produktivno odgovoriti s svojimi inovacijami. Kaže na porast socialne regresije in anomije med mladimi. Anomija predstavlja izgubo spomina, v našem primeru izgubo zgodovinskega spomina mladine, ter omejitve mladih z danostmi tu in zdaj. Če tvegamo projekcijo te globalne ugotovitve na družbo v celoti, potem se mladi gibljejo v smeri samopozabe, namreč pozabe na svojo preteklost in brez anticipacij prihodnosti. Morda je to nujna psihološka strategija, kadar je stres zaradi negotovosti in še zlasti zaradi pričakovanih sprememb prevelik, vendar gotovo ne more biti dolgoročna strategija.

5 Kaj je torej z razvojnimi možnostmi mladih v Sloveniji?

Če so bila šestdeseta in sedemdeseta leta prejšnjega stoletja v Sloveniji obdobje naglega vzpona ter kvalitativno povečane emancipacije in samozavesti mladih in mladinskih gibanj ter osemdeseta obdobje razširitve in razčlenjevanja mladinskih kultur na celo vrsto alternativnih scen, potekata zadnji dve desetletji v luči nazadovanja mladinskih gibanj, povečane družbene anomije mladih in tudi propadanja alternativnih mladinskih kultur (Beck in Beck-Gernsheim 1994). Ideologija neoliberalizma je mlade odtrgala od »velikih tem« družbenih spopadov dvajsetega stoletja. Namesto tega so se sicer pojavile nove teme, ki so postale križišča družbenih spopadov: strukturna nezaposlenost, boj za pravice stigmatiziranih manjšin, prost dostop do verodostojnih informacij, enakopraven in neoviran dostop do vseh ravni izobraževanja, spopadi za samostojnost medijev, upiranje novim mehanizmom nadzora, na primer skozi nove medije, ideologije telesne samopodobe, zdravja, potrošniške sloge. Te teme niso več generacijsko značilne, tako da mlade zadevajo v enaki meri kot odrasle (Côté in Levine 2002). Tu ne moremo pričakovati kakšnega večjega udejstvovanja mladih ali njihovega prebijanja iz okvirov socialnega brezpravja.

Za manjšino mladih so spremembe odprle možnosti za uspeh, kariero, materialni standard in življenjski slog, ki si jih prej ni bilo mogoče zamisliti. Manjši del mladih iz srednjega razreda ima še vedno monopolni dostop do elitnih univerz, nagrajevanja študijskih uspehov, kariere v mladosti ter dobrih zaposlitev po koncu študija, ki povečujejo varnost in blaginjo v njihovem nadaljnjem življenju. Za večino pa podaljšana odvisnost od staršev povečuje stroške in ruši sistem vsem dostopnega visokega izobraževanja.

Podaljšana ekonomska odvisnost od staršev od mladih zahteva, da vzdržijo številne konflikte, ki izvirajo iz te podaljšane kohabitacije staršev in odraščajočih mladih. V teh kohabitacijah starši prevladujejo, saj imajo več ekonomske in politične moči. S tendenčnim razvrednotenjem mladine so povezani tudi procesi »ekonomiziranja« izobraževanja, na primer reduciranja nekaterih ekonomsko nezanimivih študijev in reforme študija v smislu njegove večje tržne usmerjenosti. Ne gre več za vprašanje, ali in kateri deli mladine bodo postali družbeno izključeni in kateri družbeno vključeni, temveč za vprašanje po funkciji, vlogi, družbenem mestu mladine sploh.

V zadnjem desetletju ali dveh se je torej položaj mladih temeljito spremenil. Mnogi politični koncepti, ki so mlade povezovali z idejo družbene modernizacije (npr. koncept napredka, revolucije, družbene inovativnosti), so v času prehoda iz socializma v neoliberalistično paradigmo družbe v Sloveniji izgubili svoj naboj in ne ponujajo več okvirov za artikulacijo interesov in ambicij mladih. Obdobje mladosti ni več obdobje identitetnega iskanja in eksperimentiranja, obdobje postajanja nekaj. Je predvsem obdobje »bivanja« – biti študent/študentka, potrošnik/potrošnica, sin/hči. Vse več mladih se spopada s prekernimi oblikami zaposlovanja, podaljšano odvisnostjo od izvornih družin, precejšnjim povečanjem izobraževalnih in delovnih zahtev, institucionaliziranjem nižjih dohodkov in znatnim povečanjem stroškov za zagotavljanje vsaj razumne stopnje neodvisnosti. Gledano s tega vidika, je postala mladost veliko težavnejša, kot je bila včasih.

Individualizacija življenja prinaša s seboj mnoge nove oblike obremenitev, tveganj, strahov in negotovosti, ki zamegljujejo pogled v prihodnost. Pri tem se tveganja najbolj zgostijo pri tistih mladih, ki nimajo ustrezne ekonomske in socialne podpore pri svojih družinah, so nezaposleni oz. jim grozi dolgoročna nezaposlenost. Tveganja in negotovosti so posledica pritiskov na mlade, da sprejmejo individualistične perspektive v družbi. Tako lahko individualizacijo razumemo kot zgodovinsko nadaljevanje procesa, ki je privedel do *homo clausus* oz. »zaklenjenega individualizma« (closed-off individualism) (Furlong in Cartmel 1997: 114). Življenje v pozni moderni se torej vrti okoli epistemološke zmote, ko je občutek ločenosti posameznika od kolektivov del dolgotrajnega zgodovinskega procesa. Krepitev individualizma vodi k temu, da mladi svoje življenje čutijo kot posledico svojih napak ali defektov, ne pa kot posledico procesov, ki so izven njihove moči nadzora. Mladi, ki ne vidijo močnih vezi soodvisnosti, kolektivne probleme pogosto skušajo reševati z individualno dejavnostjo in se imajo za odgovorne za svojo »neizogibno« usodo.

Kot kažejo ugotovitve raziskav (Ule in dr. 1996; Ule in dr. 2008; Lavrič in dr. 2010), se mladi izrazito ambivalentno odzivajo na protislovja globalizacije in poindustrijske modernizacije. Nihajo med dvema možnostma, ki pa se kažeta v različnih oblikah. Prva je možnost psihosocialne demoralizacije, druga pa razvoj »altruističnega individualizma«, tj. socialne senzibilnosti in odgovornosti v navezavi na individualno zadovoljstvo ter individualne življenjske stile. Psihosocialno demoralizacijo mladih spremljajo socialna anomija, osebna in socialna osamljenost, majhen občutek samospoštovanja, nemoč, nedoločeni strahovi v prihodnosti. Mladi v tem primeru sprejemajo klišejske oblike identitet, kvečjemu pasivno sledijo modnim trendom v mladinski kulturi in odlagajo tvegane izbire, ki bi jim lahko prinesle dejansko potrditev individualnosti ali

težke izgube v socialnem statusu in identitetnem razvoju. Druga, nasprotna možnost je »proizvajanje« lastne biografije, ne zgolj zunanja individualizacija življenjskih stilov. Problem tistih, ki pasivno prevzemajo identitete, in tistih, ki jih aktivno proizvajajo, je, da se ne morejo izogniti temeljni zahtevi po individualizaciji odraščanja.

Danes noben zunanji dejavnik, npr. vrstniki, avtoriteta, organizacija, ne more bistveno pripomoči k socializaciji mladih, temveč jo mora mladostnik »prevzeti nase«. Drži, kar pravi Beck: »Socializacija je možna samo še kot samosocializacija« (Beck 1997: 272). Kot kažejo raziskave, je mladim samouresničitev na delu enako pomembna kot plačilo in kariera (Baethge 1994). Tudi tu prihajajo v ospredje postmaterialne vrednote samouresničitve. Težnja po njej ni prisotna samo zasebnem področju in na delovnem mestu, pač pa tudi v stališčih mladih ljudi do politike. V zadnjih treh desetletjih so se mladi odvrnili od kolektivnih dejavnosti. Na njihovo mesto je stopila individualna politika vodenja življenja. Politične stranke težko pridobivajo novo članstvo. Podobne težave imajo tudi sodobnejša civilnodružbena gibanja. Pa vendarle se mladi zanimajo za teme, kot so socialna pravičnost, okoljske teme in problemi marginalnih skupin; so tudi strpnejši (Wilkinson 1997). Obenem pa se politiki naslanjajo na glasove starejših generacij, kar še pogloblja razdaljo med politiko in mladimi.

Mladi so marginalizirani na trgu delovne sile ter izključeni iz glavnih tokov družbe odraslih in posledično izvorov moči. Brez svojih ekonomskih in političnih predstavnikov imajo tudi malo pravic in privilegijev ter nižji družbeni status. Zaradi vseh teh sprememb so predvsem prehodi iz mladosti v odraslost postali osrednji problem nove življenjske situacije mladih. Mladi odrasli so postali »strateška skupina«, ki odraža in razkriva glavne družbene spremembe (Ule 2008). Obdobje prehoda pa postaja ključno za politike, ki se ukvarjajo s socialno integracijo. Obenem pa ravno politike in institucije za mlade spregledujejo in zanemarjajo ključne spremembe v prehodih, s čimer se izpostavljajo tveganju, da zgrešijo potrebe in probleme mladih.

Literatura

- Baethge, Martin (1994): Arbeit und Identität. V U. Beck, E. Beck-Gernsheim (ur): Riskante Freiheiten. Frankfurt na Majni: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich (ur.) (1997): Kinder der Freiheit. Frankfurt na Majni: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich, in Beck-Gernsheim, Elisabeth (ur.) (1994): Riskante Freiheiten. Frankfurt na Majni: Suhrkamp.
- Chisholm, Lynne, Buchner, Peter, Kruger, Heinz, in Du Bois-Reymond, Manuela (1995): Growing up in Europe. Berlin: W. de Gruyter.
- Côté, James, in Levine, Charles (2002): Identity Formation, Agency and Culture. A Social Psychological Synthesis. London: LEA Publ.
- Du Bois-Reymond, Manuela, in Chisholm, Lynne (ur.) (2006): The Modernization of Youth Transition in Europe. San Francisco: Jossey-Bass.
- France, Alan (2007): Understanding youth in late modernity. New York: Open Univ. Press.
- Furlong, Andy, in Cartmel, Fred (1997): Young People and Social Change. Buckingham: Open Uni. Press.

- Keen, Mike in Mucha, Janusz (2004): Sociology in Central and Eastern Europe in the 1990s: A Decade of Reconstruction. *Journal of the European Sociological Association*, Vol. 6(2): 123-147.
- Kirbiš Andrej in Flere Sergej (2010): Participacija. V: M. Lavrič (ur.): *Mladina 2010. Končno poročilo o rezultatih raziskave*, Maribor: Filozofska fakulteta. 143-170.
- Lavrič, Miran in dr.(2010): *Mladina 2010. Končno poročilo o rezultatih raziskave*, Maribor: Filozofska fakulteta.
- Miheljak, Vlado (ur.) (2002): *Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Aristej.
- Mizen, Phil (2004): *The Changing State of Youth*. New York: Palgrave.
- Rener, Tanja (2000): Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V M. Ule in dr.: *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Aristej.
- Ule, Mirjana (1987): Svakodnevna političnost mladih – političnost svakodnevna života. *Pogledi*, 12: 30–40.
- Ule, Mirjana (1988): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: DE.
- Ule, Mirjana. (1986): Odnos omladine prema mladosti, odraslosti i budućnosti. V S. Vrcan in dr.: *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije. Analiza rezultatov raziskave: 101–114*. Beograd, Zagreb: CIDID, IDIS.
- Ule, Mirjana, in Miheljak, Vlado (1995): *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
- Ule, Mirjana, Rener, Tanja, Miheljak, Vlado, Mencin, Metka, in Kurdija, Slavko (1996): *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Zavod za šolstvo.
- Ule, Mirjana, Rener, Tanja, Mencin Čeplak, Metka, in Tivadar, Blanka (2000): *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Aristej.
- Ule, Mirjana, Tivadar, Blanka, Kurdija, Slavko, in Rajšp, Simona (2008): *Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji. Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: CSP IDV.
- Ule, Mirjana (2008): *Za vedno mladi. Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: FDV.
- Vrcan, Srđan, in dr. (1986): *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije. Analiza rezultatov raziskave*. Beograd, Zagreb: CIDID, IDIS.
- Wilkinson, Helen (1997). *Kinder der Freiheit. Entsteht eine neue Ethik individueller und sozialer Verantwortung?* V U. Beck (ur.): *Kinder der Freiheit*. Frankfurt na Majni: Suhrkamp.
- Zinnecker, Jurgen (1988): *Zukunft des Aufwachsens*. V H. Hessel, G. Rollf in C. Zopfel (ur.): *Zukunftswissen und Bildungsperspektiven*. Baden-Baden: Nomos.
- Zinnecker, Jurgen (1991): *Untersuchungen zum Wandel der Jugend in Europa*. V W. Melzer, W. Heitmeyer, L. Liegle in J. Zinnecker (izd.): *Osteuropäische Jugend im Wandel*. Weinheim, München: Juventa.

Summary

The article analyses changes and transformations in the relationship between young people and society that have occurred during the transition period in the recent two decades in Slovenia. Our thesis is that the position of youth has changed considerably; whereas in times of socialism youth had been a symbolic representative of social changes, today youth has become an ordinary age group, which has no particular or significant societal importance or perhaps it has been even reduced to a marginal

group. The post socialist transition in Slovenia has rendered empty the fundamental ideological concept through which youth was linked with the idea of modernization, i.e. the concept of progress. For its own legitimacy the new system does not require any particular symbolic representations, nor does it require social movements that would represent the political will of the people. And above all, there is no need, which would require these ideologies to express themselves through the young people. Therefore, the hypothetical inherent link between youth and progress in Slovenia has been replaced with another, equally hypothetical inherent link, this time between youth and the individualization of life. And this link is initiating young people into a new privacy of the globalized consumer society.

From the nineties onward youth studies in Slovenia have demonstrated that the scope and the weight of the problems young people are facing are increasing, as are the risks associated with the attempts to solve them. If young people, involved in the research in 1986, were still exposing problems related to the civil rights and liberties, such as “moral crises and lack of ideals”, “insufficient concern for youth by society”, “lack of freedom of speech and thought”; in the earliest studies in the nineties young people have begun exposing predominantly social and economic problems. The results of the diverse youth studies after 1990 in Slovenia show that for young people the shaping of the everyday life and value systems has been a part of their daily search for a balance amid their personal wishes and expectations on the one hand, and social demands and possibilities on the other. Yet, it has to be emphasized that the balance between expectations and demands on the one side, and individuals’ competences or capacities for actions on the other, is conditional and exposed to a great many risks.

Young people are constantly facing new contradictions; as a result, attaining independence and personal growth are becoming more difficult than ever. It is true that young people are liberating themselves of the traditional ties and dependencies, but are at the same time becoming more and more dependent on the pressures of other social institutions upon which they have no or very little influence. These institutions are mostly the labour market, the education system, systems of social care and protection, systems of social security and health. Older generations can still utilize power for conforming to the new societal trends from the “socialization reserves” of the past, and combine traditional and new patterns of individualization. Young people, on the other hand, will have to spend their entire lives in these new conditions of modern society.

Processes that took place over the last two decades seemingly ultimately diverted young people from the “grand themes” that formed the foundations of the social movements in the eighties, such as human rights, social justice, gender equality, and autonomy of civil society, although it is also true that these topics disappeared from the public discourse in general as well. Neoconservatism and neoliberalism are destroying institutions, which are based on the solidarity and not on the clear and strict logic of the profit; hence, they are destroying the “support network” of youth cultures and social movements as well.

It seems that in the last two decades the young generations in Slovenia have forfeited utopian ideals – or perhaps we should say that they are not willing to look for them

anymore. This also means that social criticism and protests no longer take the form of the generational or age-determined social movements, but a form of a dispersed, fragmented socio-political scene in which young people are performing the roles of extras rather than being the active subjects, who know how to clearly formulate their demands and wishes. Young people as a social group did not melt away in a trans-generational, trans-ideological and plural society of many differences as initially appeared to be the case. Instead, they have been transformed into an age group without its own distinctive features. Consequently, the majority of society takes notice of young people only when they feel threatened by them or when they recognize or acknowledge them as potential consumers.

Podatki o avtorici:

red. prof. dr. Mirjana Ule

Fakulteta za družbene vede

Kardeljeva ploščad 5

1000 Ljubljana

mirjana.ule@fdv.uni-lj.si